

Didakticky zajímavý návod pro jmennou katalogizaci

Mortimer, Mary. Learn descriptive cataloging. Lanham (Mar.); London : The Scarecrow Press in cooperation with Canberra : DocMatrix Pty, 2000. 254 s. Library Basics, No. 3.

Jmenná katalogizace jakožto pojem v soudobém knihovnictví – přes všechny překotné změny v jeho praxi i teorii – patří v oblasti zpracování dokumentů do skupiny základních pojmů a termínů. Původně se jím rozuměla praxe vytváření záznamů zpracovávaných dokumentů pro jmenný katalog včetně jeho organizace i redakce, popř. nauka o jmenném katalogu, zahrnující metodiku i techniku jak tvorby hlavních a pomocných záznamů, tak jeho organizace (řazení) a redakce. Dnes v souvislosti s široce používanými informačními technologiemi rozumíme pod pojmem jmenné katalogizace především tvorbu záhlaví a bibliografického popisu a s tím související vytváření a používání souboru jmenných a názvových autorit.

Z nového výkladu termínu „jmenná katalogizace“ je zřejmé, že podstata pojmu se výrazně nezměnila. Jde stále o tvorbu jmenných záznamů, bez výraznějšího zaměření na funkci, organizaci a redakci jmenného katalogu. Na druhé straně však došlo k uplatnění této činnosti (tvorby jmenných záznamů) daleko za hranicemi klasického jmenného katalogu. Jmenný záznam již dříve byl v knihovnách součástí záznamu i pro jiné katalogy, zejména systematické a předmětové, nebyl tedy výhradně určen pro katalogy jmenné. V něm byl jmenný záznam (hlavní záznam) doprovázen menším či větším počtem pomocných záznamů, v ostatních druzích katalogů byl hlavní jmenný záznam (bez pomocných záznamů) jakýmsi základem, jádrem každého katalogizačního záznamu, aby umožňoval identifikaci např. věcně zpracovávaných dokumentů. Proto se také pro jmenný záznam začalo užívat pojmenování „identifikační záznam“.

Dnes je jmenný záznam nedílnou součástí nejen všech automatizovaných katalogů, ať přístupných online nebo prostřednictvím CD-ROMů, ale rovněž součástí všech bibliografických databází. Kooperace v oblasti jmenné katalogizace je v současnosti naprostou samozřejmostí. Podmínkou směřitelnosti výsledných jmenných záznamů je však správné pochopení metodiky vytváření jmenných záznamů, která je dnes reprezentována anglo-americkou katalogizační instrukcí AACR2R, přeloženou do mnoha jazyků světa včetně češtiny.

Není proto divu, že ve světě stále vychází množství příruček pro jmennou katalogizaci, které se snaží vykládat katalogizační pravidla, a tím umožnit jejich zvládnutí, někdy i pochopení – řekli bychom – ducha pravidel.

K dispozici jsou klasické tištěné texty i online příručky. Metody a techniky výkladu v těchto příručkách jsou rozmanité. Občas se objevují i metodiky využívající v různé míře principy programovaného učení.

K nim patří i v roce 2000 vydaná příručka s názvem *Learn descriptive cataloging*, jejíž autorkou je Mary Mortimer, pedagožka, knihovnice, autorka řady publikací a koordinátorka studijního programu knihovnictví na Technologickém institutu (Canberra) v Austrálii. Příručka vy-

šla v edici Library Basics Series jako její třetí svazek vedle dalších titulů: *Learn Library of Congress classification* (sv. 1), *Learn Dewey decimal classification* (sv. 2), *Learn LC Subject access* (sv. 4). Druhý i třetí svazek edice pochází právě od uvedené autorky. Příručka vyšla jako první severoamerické vydání s aktualizovaným obsahem; původní australské vydání je z roku 1999.

Z hlediska struktury obsahu je text publikace rozčleněn do 17 kapitol na 184 stranách, kapitoly jsou tedy poměrně krátké, uvnitř typograficky výrazně členěné:

1. Katalog, 2. Bibliografický záznam, 3. Mezinárodní standardní bibliografický popis, 4. AACR2R, 5. MARC, 6. Oblasti popisných údajů, 7. Popisné údaje monografií, 8. Popisné údaje seriálů, 9. Popisné údaje neknižních materiálů, 10. Přístupové prvky, 11. Tvorba autorit a odkazy, 12. Personální záhlaví, 13. Geografická jména jako záhlaví, 14. Korporativní záhlaví, 15. Edice, 16. Unifikované názvy, 17. Proces katalogizace.

Podobu příloh má Přehled kódů MARC, Odpovědi na zadané otázky, Terminologický slovníček, Bibliografie, Rejstřík a krátká poznámka o autorce. Celkový rozsah stránek je 254 ve formátu A4.

Moderní přístup je zřejmý z celé příručky. Jde např. o zařazení kap. 11, která se zabývá výkladem základních pojmů, jako jsou tvorba autorit, soubor autorit, autoritní záznam, odkazy a jejich druhy, a tím předchází výkladu v dalších kapitolách, umožňuje i jejich lepší chápání. Součástí výkladu jsou ukázky autoritního záznamu. Kapitola je doprovázena četnými příklady a cvičeními. Aby však celkový výklad nebyl snad abstraktní, je stále spojován v terminologii autorky s katalogem jako takovým a jeho uživateli. Zařazuje i tzv. „komplikovanější příklady“. Svým způsobem je neobvyklá i závěrečná kapitola, která se týká procesu katalogizace. Velmi názorně vede uživatele příručky do konkrétní organizace tvorby či získávání katalogizačních záznamů a také do postavení katalogizace v knihovně.

V podstatě jde o jednoduchý programovaný učební text se zařazenými, rozmanitě řešenými kontrolními cvičeními, k nimž jsou na konci knihy uvedeny správné odpovědi či správná řešení zadaných úkolů. Pro odpovědi k zadaným cvičením je na dané stránce (stránkách) rezervováno určité místo, předpokládá se tedy zápis odpovědi přímo do textu příručky. Zadání úkolů jsou jednoduchá a jasná, s nezbytnou mírou nápovědy. V kontrolách je vždy uveden výsledek dle AACR2R a zároveň ve formátu MARC v souladu se zadáním.

Je zřejmé, že autorka neustále a důsledně vede své čtenáře nejen k orientaci např. v Pravidlech a v MARCu, ale přímo k důvěrnému seznámení s těmito základními pomůckami včetně konkrétních souborů autorit. Vede také k samostatnému myšlení, jak dokládají dva tzv. revizní kvízy, umístěné na konci kap. 4 a 17.

Všechny pojmy jsou postupně logicky a dobře vysvětlovány. Terminologie je patrně do určité míry poplatná praxi místa autorky, ale svědčí zároveň o prostupování starší a novější terminologie.

Např. autorka hned v 1. kapitole pojednává o katalogizačním záznamu (*catalog record*), ale vzápětí (str. 10) vysvětluje, že katalog se skládá z bibliografických záznamů (*bibliographic record*). Katalogizační záznam může obsahovat klasifikační znaky (*classification*), které zároveň plní funkci lokačních údajů (*call number*), jmenný záznam (*descriptive cataloging*) a předmětová hesla (*subject cataloging*) (str. 7).

Naproti tomu bibliografický záznam obsahuje dle autorky přístupový prvek (*access point*) zvaný též *heading* (str. 100). Přístupový prvek tak označuje jakoby všechny druhy selekčních údajů, ale ve skutečnosti jde o prvky známé z klasických jmenných katalogů: hlavní záznam a vedlejší záznamy-záhlaví, které mohou obsahovat personální, geografická, korporativní jména a také unifikované názvy. Na str. 10 však mezi přístupové prvky zařazuje konkrétně též předmětové heslo.

Ve schematizovaném bibliografickém záznamu provedeném ve stylu katalogizace v publikaci se rozlišuje záhlaví s prvním autorem (*heading*), dále bibliografický popis (*description, or the body of the record*) a odstavec s ostatními přístupovými prvky zvaný *tracings*, který obsahuje za arabskými číslicemi od jedničky dále předmětová hesla, a za římskými číslicemi od jedničky dále vedlejší záhlaví, jako je další autor, patří sem podle potřeby též editoři, ilustrátoři, překladatelé, název díla, název edice, případně spojený se jménem korporace. V tomto příkladu klasifikační (lokační) údaj chybí (str. 10-11).

Z výše uvedených termínů je patrné, že některé anglické termíny nerozlišují příslušnou činnost a výsledek této činnosti. Takže „*classification*“ znamená u autorky proces i klasifikační znaky, tedy výsledek procesu. Obdobně je tomu i u termínu „*descriptive cataloging*“, který označuje „jmenný popis“, tedy činnost, ale i „jmenný záznam“ jako její výsledek. Stejně je tomu u termínu „*subject cataloging*“. Samozřejmě i v angličtině jakožto jazyce s výraznou homonymií existuje ve světě snaha terminologicky činnost i její výsledek odlišit, takže např. vedle „*subject cataloging*“ existuje i „*subject heading*“.

Lze konstatovat, že z terminologického hlediska je příručka pozoruhodná, terminologie je propracovaná, aby její čtenáři byli schopni snadno komunikovat s profesionálními pracovníky.

Je vhodné ocenit též vynikající typografickou úpravu, která napomáhá zvládnutí látky. Velkými písmeny a tučně jsou vtištěny všechny termíny nutné k zapamatování, a to v samostatném nadpisu. Světová katalogizační veřejnost má k dispozici výbornou příručku v angličtině.

Hana Vodičková